

Біла С. О.

*доктор наук з державного управління, професор,
заслужений економіст України,
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету*

Швайук Ю. Е.

*студентка
кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин)
Національного авіаційного університету*

Bila S. O.

*Doctor of Public Administration, Professor
Honored Economist of Ukraine,
Professor of International Economic Relations and Business department
Educational and Scientific Institute of International Relations
National Aviation University*

Shvaiuk Y. E.

*Student
International Economic Relations and Business department
Educational and Scientific Institute of International Relations
National Aviation University*

РОЛЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ У ЗРОСТАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА РЕАЛІЇ УКРАЇНИ

ENERGY SECTOR ROLE IN COMPETITIVENESS GROWTH OF THE NATIONAL ECONOMY: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITY

Анотація. У статті досліджено зв'язок між станом розвитку енергетичного сектору країни та зростанням конкурентоспроможності національної економіки. Визначено базові пріоритети реформування енергетичного сектору (на прикладі країн ЄС): підвищення енергоефективності та зниження енергоємності виробництва; енергозбереження; розвитку власної енергетичної ресурсної бази, зокрема, за рахунок розвитку альтернативної енергетики, розвитку відновлюваної енергетики. Особливу увагу у статті приділено перспективам розвитку відновлюваної енергетики. Визначено роль Третього енергетичного пакету, прийнятого у ЄС, та приєднання до нього України з огляду на зростання конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: конкурентоспроможність, національна економіка, енергетичний сектор, відновлювані джерела енергії, енергетична інфраструктура, енергоємність, енергоефективність, Третій енергетичний пакет ЄС.

Постановка проблеми. Забезпеченість енергетичними ресурсами та їх ефективне використання стають важливими чинниками, що впливають на конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації. Рациональне, заощадливе використання енергетичних ресурсів гарантує стійкість національного виробництва до хаотичних коливань цінової кон'юнктури на світових енергетичних ринках. Без забезпеченості енергетичними ресурсами, без стабільного функціонування енергетичного сектору у XXI ст. жодна країна світу не може сподіватись на динамічне економічне зростання та на досягнення прогресу соціально-економічного розвитку. На стійкість країни до «енергетичних стресів» звертають увагу і потенційні інвестори (як внутрішні, так і іноземні). Немає жодної сфери, жодного сектору національної економіки, який би не був залежним від стану розвитку енергетичного сектору. Отже, віднайдення оптимальної моделі використання енергетичних ресурсів, моделі реформування енергетичного сектору країни на засадах сталого розвитку

та енергоефективності стає стратегічним завданням для будь-якої країни, що прагне підвищити конкурентоспроможність національної економіки. Особливого значення вирішення цієї проблеми набуває для України, яка переживає складний період економічних реформ. Така постановка проблеми свідчить про актуальність та вагомое практичне значення дослідження обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих питань та складових конкурентоспроможності національної економіки присвятили свої роботи такі відомі українські вчені, як, зокрема, О. Амоша, М. Бутко, Т. Гончар, Б. Губський, С. Коротка, Д. Кузін, Д. Лук'яненко, В. Черевань. Серед зарубіжних вчених проблематику конкурентоспроможності національної економіки дослідили С. Веймаус, К. Кетелс, М. Портер, Дж. Стігліц, Р. Фінберг та інші. Статистично-аналітичну базу для підготовки статті створили системні дослідження Світового економічного форуму, Інституту розвитку менеджменту, Міжнародної фінансової корпорації,

а також офіційні дані Європейського Союзу, Управління енергетичної інформації США, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Конкурентоспроможність виявляється на рівні фірми (підприємства), на рівні регіону, на рівні національної економіки та на рівні конкурентоспроможності країни у світовому господарстві. На кожному з цих рівнів вагомий вплив на конкурентоспроможність має енергетичний сектор. Отже, дослідження успішного світового досвіду щодо реформування енергетичного сектору, виокремлення базових (стратегічних) трендів щодо розвитку енергетики у межах національної економіки набуває для економічної науки особливого значення. Позитивний досвід реформ у цій сфері безпосередньо впливає на конкурентоспроможність національної економіки, зокрема конкурентоспроможність України.

Мета статті полягає у визначенні місця та ролі, базових пріоритетів реформування енергетичного сектору з огляду на підвищення конкурентоспроможності національної економіки (на прикладі дослідження світового та українського досвіду господарювання).

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш поширеними у світі є такі методики та виміри конкурентоспроможності національної економіки. Перший підхід – це «Глобальний звіт конкурентоспроможності» (Global Competitiveness Report), що готується Світовим економічним форумом у Давосі (World Economic Forum) [15]. Світовий економічний форум розраховує індекс глобальної конкурентоспроможності, фокусуючись на економічному достатку та підвищенні стандартів життя на прикладі близько 140 країн світу. Другий підхід щодо оцінки конкурентоспроможності – це «Глобальний щорічник конкурентоспроможності» (Global Competitiveness Yearbook), підготований Лозаннським інститутом розвитку менеджменту (Institute of Management Development) [10]. Лозаннський інститут розвитку менеджменту аналізує здатність країн створювати та утримувати умови, в яких фірми можуть на високому рівні конкурувати з іноземними виробниками. Третя методика представлена у «Звіті конкурентоспроможності бізнесу та легкості ведення бізнесу» (Business Competitiveness – Ease of doing business Report), що готує Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation) [12]. Міжнародна фінансова корпорація фокусується на секторі бізнесу та оцінює економіку з огляду на критерій «легкості ведення бізнесу» за умови дотримання законодавства та встановлених стандартів [12].

Через використання різних показників та методик розрахунків рейтинги країн за індексами дещо різняться. Наприклад, за 2015–2016 рр. Великобританія, яка навіть не увійшла в десятку за індексом конкурентоспроможності національної економіки, посіла 10 місце за індексом глобальної конкурентоспроможності і 6 місце за індексом легкості ведення бізнесу. Водночас Україна значно відстає від розвинутих країн світу та від «нових індустріальних країн» за всіма показниками та рейтингами (див. табл. 1).

Попри те, що вищезгадані індекси конкурентоспроможності різняться між собою, вони мають і спільне. Кожна методика розрахунку індексу досліджує макроекономічні показники, інфраструктуру, інновації та інвестиції, які тісно пов'язані з енергетичною складовою та залежать від неї. Адже усі господарчі процеси, сфера виробництва / послуг та функціонування житлово-комунального господарства ґрунтуються на безперервному споживанні енергетичних ресурсів. Це означає, що економіка країни та її конкурентоспроможність безпосередньо залежать від ефективного функціонування енергетичного сектору.

Стабільна робота енергетичного сектору країни насамперед залежить від наявності енергетичних ресурсів та постійного доступу до них. Так, найвідомішою та широко застосовуваною групою енергетичних ресурсів є традиційні (невідновлювані) паливно-енергетичні ресурси: вугілля, газ, нафта, торф, сланці та ядерне паливо (уран, торій). Традиційні енергетичні ресурси дають змогу отримати великий обсяг енергії, що стало основою економічного зростання у XX – на початку XXI ст. Зазначимо, що споживання нафти у світі у 2015 р. склало 30,3% від загального світового обсягу споживання енергетичних ресурсів, природного газу – 23,8%, кам'яного вугілля – 29,2%, ядерного палива – 4,4% [2, с. 41]. Традиційні енергетичні ресурси не мають здатності до швидкого відновлення і є вичерпними, тому їх запаси швидко скорочуються. На 2015 р. обсяг доступних для видобутку запасів нафти оцінювався у 239,4 млрд. т. (зокрема, в Україні – 139 млн. т.), яких (за підрахунками експертів) має вистачити лише на 51 рік господарювання при незмінних умовах виробництва, незмінних темпах виробництва і споживання. Запаси природного газу у світі оцінюються у 187 трлн. куб. м. (зокрема, в Україні – 0,9 трлн. куб. м.), яких має вистачити на 53 роки господарювання при незмінних умовах виробництва та споживання. Відповідно, запаси кам'яного вугілля оцінено у 891 млрд. т. (зокрема, в Україні – 33,8 млрд. т.), яких має вистачити на 114 років [2, с. 6, 20, 30].

Таблиця 1

ТОП-10 країн та Україна в основних рейтингах конкурентоспроможності станом на 2015–2016 рр.

Рейтинг	Індекс глобальної конкурентоспроможності		Індекс конкурентоспроможності національної економіки		Індекс легкості ведення бізнесу
1	Швейцарія	5,76	Гонконг	100	Сінгапур
2	Сінгапур	5,68	Швейцарія	98,018	Нова Зеландія
3	США	5,61	США	97,881	Данія
4	Німеччина	5,53	Сінгапур	97,649	Республіка Корея
5	Нідерланди	5,50	Швеція	92,353	Гонконг
6	Японія	5,47	Данія	91,756	Великобританія
7	Гонконг	5,46	Ірландія	91,540	США
8	Фінляндія	5,45	Нідерланди	91,321	Швеція
9	Швеція	5,43	Норвегія	90,054	Норвегія
10	Великобританія	5,43	Канада	90,048	Фінляндія
	79 з 140 – Україна	4,03	59 з 61 – Україна	46,512	83 з 189 – Україна

Джерело: складено за офіційними даними [5; 6; 8]

Важливою проблемою, що супроводжує використання традиційних енергетичних ресурсів, є шкідливі викиди CO₂, емісія газів, які посилюють парниковий ефект, прискорюють глобальне потепління. Внаслідок цього нарощування темпів економічного зростання на основі використання традиційних (невідновлюваних) енергетичних ресурсів без кардинальних технологічних змін загрожує самому існуванню Землі, оскільки всі рослини та живі організми, а також життя і здоров'я людини потрапляють під загрозу [4].

Ситуація загострюється тим, що для того, щоб перейти до використання екологічно безпечних, відновлюваних джерел енергії, потрібні великі інвестиції. Тому для функціонування вже діючих виробничих потужностей, для підтримки високих темпів економічного зростання навіть промислово розвинуті країни імпортують нафту, природний газ, кам'яне вугілля, що робить їх економіку імпоротно-залежною від інших країн світу. Це знижує конкурентоспроможність національної економіки. Наприклад, Європейський Союз у 2015 р. спожив 1,58 млрд. тон нафтового еквіваленту (т. н. е.) енергії. При цьому виробництво енергії країнами ЄС склало у два рази менше – лише 0,77 млрд. т. н. е. Отже, Європейський Союз є на 53,3% енергетично залежним (співвідношення обсягу імпорту енергетичних ресурсів до обсягу загального споживання). Така ситуація для Європейського Союзу не є задовільною, внаслідок чого країни-члени ЄС активно проводять політику зменшення споживання традиційних енергоресурсів [4].

Загальне споживання енергії в Україні (за експертними оцінками) у 2015 р. становило близько 100 млн. т. н. е. Власне ж виробництво енергії тримається на рівні 75 млн. т. н. е., що робить Україну на 25% залежною від імпорту енергетичних ресурсів, зокрема природного газу, що останнього часу постачається до України з країн-членів ЄС. У 2013 р. енергетична залежність України становила близько 70%, а до 2014 р. монополічним постачальником енергетичних ресурсів до України була Російська Федерація, яка часто застосовувала «енергетичний шантаж» щодо України, домагаючись прийняття політичних та економічних рішень, вигідних РФ. Наведемо приклад «енергетичного шантажу»: РФ взагалі припинила газопостачання до України майже на п'ять місяців (з 16 червня – по 31 жовтня 2014 р.) [7].

Окрім вичерпності, негативного впливу на навколишнє середовище та посилення енергетичної залежності країн, ціна традиційних енергетичних ресурсів постійно «коливається», що робить непередбачуваним процес цінового прогнозування на вироблену продукцію та її конкурентоспроможність (у довгостроковому часовому періоді). Так, ціна бареля нафти марки «Brenty» 1980 р. становила 36,83 дол. США, 2012 р. – 111,67 дол. США, 2015 р. – 52,39 дол. США. Ціна 1 млн. джоулів природного газу у 1985 р. складала 5,23 дол. США, у 2012 – 16,75 дол. США, у 2015 р. – 10,31 дол. США. У 1995 р. 1 т. кам'яного вугілля на західноєвропейському ринку коштувала 44,50 дол. США, у 2012 р. – 92,50 дол. США, у 2015 р. – 56,64 дол. США [2, с. 14, 27, 30]. Цінові коливання на традиційні енергетичні ресурси впродовж останніх чотирьох років відбувались як через політичні причини та конкуренцію країн-енерговиробників на світовому ринку традиційних (невідновлюваних) енергетичних ресурсів, так і через спробу ТНК зупинити масовий перехід товаровиробників до використання сланцю (внаслідок «сланцевої революції» у США) та до використання відновлюваної «зеленої» енергетики (виробництво якої за умови обвальної падіння ціни на газ та нафту стає нерентабельним).

Але у довгостроковому періоді відмова від освоєння відновлюваної енергетики обов'язково знизить конкурентоспроможність національної економіки [2, с. 26].

Суттєво вплинула на ситуацію в енергетичному секторі «сланцева революція», що відбулася у США. Сполученим Штатам Америки вдалося здійснити «сланцеву революцію» та запровадити нові види енергетичного ресурсу – сланцевий газ та сланцеву нафту, – які дали змогу суттєво скоротити залежність національної економіки від імпорту енергоносіїв. У 2009 р. у США було заявлено, що видобуток сланцевого газу є гарантією безпеки держави. А вже країна із найбільшого імпортера енергоресурсів перетворилася на одного із важливих експортерів сланцевого газу та нафти. У 2014 р. обсяг видобування сланцевого газу США склав 12,3 трлн. куб. футів (48% від загального обсягу виробництва сухого газу), а обсяг видобування сланцевої нафти – 4,9 млн. барелів на день (52% від загального обсягу виробництва нафти). Крім того, вартість сланцевого газу та сланцевої нафти набагато нижча, ніж вартість традиційних енергетичних ресурсів, що дає змогу суттєво підвищити конкурентоспроможність національної економіки [9]. Але і досі науковці дискутують про екологічні наслідки видобутку сланцевого газу та нафти. Багато екологів вважають, що прямими наслідками гідророзриву земельних пластів та неконтрольованого витоку сланцевого газу і хімічної рідини є загроза небезпечних викидів в атмосферу, забруднення ґрунтових і питних вод, зсуви ґрунтів, провалля землі та локальні землетруси. Зростають ризики онкологічних захворювань для людей, що проживають біля міст видобутку сланцевого газу та нафти, і для тварин, що випасаються на пасовищах поблизу [9].

Водночас внаслідок низьких цін перспективи видобутку сланцевого газу та нафти оцінюються як позитивні. У світі налічується близько 700 сланцевих порід, які розміщуються у 96 басейнах різних країн світу. Запаси сланцевого газу оцінюються у 7 299 трлн. ф. куб., а сланцевої нафти – у 345 млрд. б. Загальні запаси сланцевого газу в Україні оцінюються у 7 трлн. м. куб. – це третє місце серед європейських країн (після Польщі та Норвегії) і тринадцяте місце у світі [9].

ООН проголосили 2010–2020 рр. десятиліттям сталого розвитку, основна ціль якого полягає у збереженні та підтриманні безпечного стану навколишнього середовища для нормального життя майбутніх поколінь. Отже, виникає потреба у використанні безпечних для навколишнього середовища та здоров'я людини відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). ВДЕ не вичерпуються та мають здатність до постійного відновлення, оскільки енергія отримується з природних джерел (зокрема, енергія сонця, вітру, хвиль). Світове споживання відновлюваної енергії у 2015 р. оцінювалось у 1,258 млрд. т. н. е., що складало лише 19,2% від загального світового споживання енергетичних ресурсів. Але вже у 2030 р., відповідно до прогнозів Міжнародного енергетичного агентства, частка ВДЕ у світовій структурі споживання енергії має дорівнювати не менше 36% [3, с. 8].

У світовій структурі ВДЕ за 2015 р. найбільшу частку – 57,5% – займала гідроелектроенергетика, світові потужності виробництва якої знаходяться на рівні 1 064 ГВ. На другому місці з часткою 23,5% і встановленими потужностями у 433 ГВ перебувала вітрова енергетика. Частка геліоенергетики (сонячна) у ВДЕ складала 12,5%, а встановлені потужності дорівнювали 232 ГВ. Частка біоенергії, отриманої за рахунок переробки традиційної біомаси (зокрема, різноманітних зернових культур, сільськогосподарських відходів, залишків від скошених газонів та

пострижених дерев, твердих побутових відходів у містах), становить лише 6% зі встановленими потужностями у 106 ГВ. Найменшу частку у світі займає геотермальна енергетика (1%), а її встановлені потужності оцінюються тільки у 13,2 ГВ [3, с. 8].

У 2010 р. країнами-членами ЄС було затверджено стратегічний документ «Енергетика 2020: стратегія для конкурентоспроможної, сталої та безпечної енергетики» (Energy 2020: A strategy for competitive, sustainable and secure energy) [4]. У документі зазначаються основні принципи функціонування енергоринку ЄС (енергоефективність, енергозбереження та енергозаощадження) та цілі, яких передбачається досягти всіма європейськими країнами до 2020 р. Насамперед у стратегії «Енергетика 2020» йдеться про раціональне та заощадливе використання енергії для забезпечення економічного зростання та задоволення потреб розвитку країн ЄС. Критерій – зменшити енергоспоживання на 20% порівняно з обсягом енергоспоживання у 1990 р., не знижуючи темпи економічного зростання. У «Енергетика 2020» акцентується увага на необхідності скорочення викидів парникових газів на 20% порівняно з рівнем 1990 р., йдеться про збільшення споживання енергії відновлюваних джерел до 20% від загального обсягу спожитої енергії. Кардинальні зміни до 2020 р. на енергоринку ЄС виведуть європейську економіку на принципово новий конкурентний рівень економічного розвитку, зменшать її залежність від імпорту традиційних джерел енергії та сприятимуть задіяно потенціалу науки та інновацій, зорієнтованих на енергоспоживання, енергозаощадження та зростання енергоефективності. Такі орієнтири варто враховувати і Україні, оскільки інтеграція України та ЄС повинна мати міцне економічне підґрунтя (насамперед, у сфері енергетики, розвитку енергетичного сектору) [4]. Водночас, як свідчать дані таблиці 2, показник енергоемності виробництва в Україні майже у чотири рази перевищує середнє значення по країнам ЄС.

Для ефективного функціонування енергетичного сектору країни важливе значення має енергетична інфраструктура. У ЄС на сучасному етапі розвитку створюються нові газові міжсистемні лінії передачі (gas interconnectors) та нові реверсні потужності. Вони сполучають країни Центральної та Східної Європи з «енергетичними островами ЄС». До того ж розробляється проект «Південний газовий коридор», який дасть змогу ЄС здійснювати імпорту газу в обхід РФ, адже прокладається газогін через Балкани і Туреччину до Каспійського моря. Для збереження та первинної обробки енергетичних ресурсів використовуються енергетичні хаби – спеціально відведені місця (як правило, у портах, на перехресті транспортних розв'язок).

Країни-члени ЄС створили проект «Регіон енергетичних хабів» вартістю 11,66 млн. євро. Передбачається будівництво хабів, які б не тільки виконували функцію первинної переробки та транспортування енергії, але й мали би потужності для виробництва відновлюваної енергії (на основі використання енергії сонця, води та вітру) [4].

Важливою складовою розвитку інфраструктури європейського енергоринку є термінали LNG (для скрапленого газу) та тренд щодо збільшення їх кількості. Згідно з підрахунками експертів Оксфордського інституту енергетичних наук Європа у своєму розпорядженні (на початок 2015 р.) має газосховища із загальним об'ємом у 80 млрд. м. куб. Для імпортованого скрапленого газу наявні потужності оцінюються у близько 200 млрд. м³ [4]. Україна може долучитись до цього процесу, оскільки є потужним транзитером газу та нафти між Європою та Азією. Потенціал України: довжина магістральної нафтопроводної системи у 2015 р. оцінювалася у 4 700 км, ключову роль у якій відігравав нафтопровід «Одеса – Броди» (довжина лінійної частини – 674 км). Україна володіє значними вільними потужностями ГТС для зберігання газу (20 млрд. м. куб.), зокрема для створення газового хабу (на станції «Ромни» Сумської обл., у портах «Південний», «Рені» та «Ізмаїльський» Одеської обл.) [7]. Потенціал «Одеського припортового заводу» також відповідає вимогам щодо створення та функціонування міжнародного енергетичного хабу. Проте наявні нафтопроводи, газогони та газосховища були побудовані в Україні ще за часів СРСР, що вимагає потужних інвестицій на їх модернізацію та технологічне оновлення.

В країнах Європейського Союзу прийнято *Третій енергетичний пакет* (the Third EU Energy Package), який 3 березня 2011 р. набрав чинності. *Третій енергопакет* (дві директиви та три регламенти) розроблений з метою створення гармонізованого європейського внутрішнього ринку енергетичних ресурсів. *Третій енергетичний пакет* ЄС комплексно поєднує Газову директиву ЄС, Електроенергетичну директиву ЄС, Регламент про доступ до газових мереж, Регламент про доступ до електроенергетичних мереж, Регламент про Агентства зі співробітництва регулюючих органів.

Третій енергетичний пакет ЄС чітко визначає шлях щодо створення єдиного європейського енергетичного простору на основі нових правил: 1) введення у ЄС централізованого планування розвитку європейської енергетичної мережі; 2) налагодження ефективної взаємодії між національними регулюючими органами ЄС у сфері енергетичного забезпечення для формування «культури регулювання ЄС» в умовах відсутності єдиного загальноєвропейського регулятора; 3) налагодження тісної взаємодії

Таблиця 2

Енергоемність виробництва у країнах ЄС та Україні (станом на 2014 р., (т. н. е. / 1 000 євро))

Країна	Індекс	Країна	Індекс	Країна	Індекс
Бельгія	0,14	Хорватія	0,19	Польща	0,23
Болгарія	0,44	Італія	0,09	Португалія	0,13
Чехія	0,25	Кіпр	0,13	Румунія	0,23
Данія	0,07	Латвія	0,21	Словенія	0,18
Німеччина	0,11	Литва	0,20	Словаччина	0,22
Естонія	0,39	Люксембург	0,09	Фінляндія	0,18
Ірландія	0,07	Угорщина	0,22	Швеція	0,12
Греція	0,13	Мальта	0,12	Великобританія	0,09
Іспанія	0,11	Нідерланди	0,12	ЄС-28	0,12
Франція	0,12	Австрія	0,10	Україна	0,43

Джерело: складено за офіційними даними [4]

між операторами систем транспортування енергоносіїв до країн ЄС, що передбачає створення Європейської мережі операторів систем транспортування газу та електроенергії; 4) посилення незалежності та розширення компетенції національних регулюючих органів у сфері енергозабезпечення; 5) підвищення захисту прав споживачів енергетичних ресурсів; 6) підвищення прозорості щодо інформації про запаси газу, що перебувають у газосховищах та терміналах; 7) оприлюднення інформації щодо прогнозів попиту та пропозиції, витрат на збалансування системи енергопостачання тощо [4].

Щодо захисту прав споживачів енергетичних ресурсів зазначимо, що в ЄС йдеться про надання споживачам повної інформації про ціни, постачальників, умови надання послуг з енергопостачання. Передбачено ввести нові посади в кожній з країн-членів ЄС, а саме «енергетичних омбудсменів», які будуть розглядати скарги споживачів енергетичних ресурсів та реагувати на них. Новацією стане впровадження інтелектуальних вимірювальних пристроїв (smart meters), які дадуть змогу вести точний вимір обсягів спожитої енергії. До 2020 р. передбачено, що не менше ніж 80% населення ЄС повинні мати такі пристрої у власному користуванні домогосподарств. Це підвищить ефективність енергозаощадження, а споживачі будуть сплачувати виключно за спожиту ними енергію.

Третій енергетичний пакет ЄС вводить обмеження прав іноземних інвесторів у сфері енергетики, що має назву застереження про треті країни. Сутність цих обмежень полягає у тому, що оператори систем транспортування енергоносіїв, які підконтрольні іноземним країнам, можуть бути сертифіковані ЄС лише тоді, коли доведуть, що їх сертифікація не породжує монополізацію ринку енергоресурсів, не впливає на безпеку енергопостачання до ЄС. Сертифікація за аналогією з ліцензуванням буде розглядатися як умова здійснення транспортної діяльності: оператор, який не має сертифікації, буде позбавлений права займатися транспортною діяльністю. Відповідно до положень Третього енергетичного пакету було створено Європейську Мережу Трансграничних Операторів (the European Network for Transmission System Operators) [4].

Україна приєдналася до Третього енергетичного пакету 9 квітня 2015 р., коли парламент затвердив Закон «Про ринок природного газу». Приєднання України до Третього енергетичного пакету відкриває перед нашою країною нові можливості щодо демонополізації ринку постачання енергетичних ресурсів, запровадження заходів

щодо енергоефективності та енергозбереження, стимулювання розвитку відновлюваної енергетики та захисту прав споживачів. Такі новації на енергетичному ринку України позитивно позначаться на конкурентоспроможності національної економіки та сприятимуть приєднанню України до спільного європейського енергетичного ринку.

Висновки. Енергетичний сектор країни відіграє ключову роль у зростанні конкурентоспроможності національної економіки. Сучасними трендами реформування енергетичного сектору розвинених країн світу слід визнати підвищення енергоефективності виробництва (зниження енергоємності виробництва ВВП); дотримання політики енергозбереження; розвиток власної енергетичної ресурсної бази (зокрема, за рахунок видобутку сланцевого газу та нафти, розвитку відновлюваної енергетики); активне сприяння розвитку відновлюваної енергетики: вітрової, геліоенергетики, біоенергетики (Німеччина, Данія, Австрія та інші країни ЄС). Енергетична незалежність та конкурентоспроможність національної економіки тісно взаємопов'язані, тому важливу роль у реформуванні енергетичного сектору відіграє вимога щодо диверсифікації джерел постачання енергетичних ресурсів (для країн ЄС це є вимога щодо обмеження максимальної частки в енергопостачанні певного енергетичного ресурсу з одного джерела – максимально до 30%). Енергоефективність, енергозаощадження, диверсифікація енергозабезпечення – базові принципи розвитку енергетичного сектору країн ЄС, які, відповідно, слід враховувати і Україні.

Важливим європейським трендом, який має враховувати Україна, є створення об'єднаної європейської енергетичної системи. Це дасть змогу не тільки вирівнювати сезонні навантаження на енергосистему ЄС, згладжувати «піки» енергетичного навантаження та здійснювати оптимальне використання різних джерел енергетичних ресурсів, але й заохочувати суб'єктів, що діють на ринку енергетичних ресурсів щодо розвитку відновлюваної енергетики (геліоенергетики, вітрової енергетики, гідроенергетики, біоенергетики), для виробництва електроенергії та її ефективного споживання. Це відповідає критеріям сталого розвитку (проголошеним ООН), відповідає глобальним трендам інноваційності та зростання конкурентоспроможності національної економіки у XXI ст.

Враховання новітніх світових трендів реформування енергетичного сектору дасть змогу Україні вийти на новий рівень співробітництва з країнами ЄС, досягти вищого рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року (проект) // Безпека та конкурентоспроможність : Біла книга енергетичної політики України / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. – К. : НІСД, 2014. – 41 с.
2. BP Statistical Review of World Energy, 65th edition / British Petroleum. – UK, London : Pureprint Group Limited, June 2016. – 48 p.
3. Renewables 2016 Global Status Report / Renewable Energy Policy Network for the 21st Century – France, Paris : REN21 Secretariat, 2016. – 216 p.
4. Офіційний сайт Європейської Комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu>.
5. Офіційний сайт Інституту розвитку менеджменту Лозанни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/wcc/wcy-world-competitiveness-yearbook>.
6. Офіційний сайт Міжнародної фінансової корпорації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ifc.org>.
7. Офіційний сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mpe.kmu.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Світового економічного форуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.weforum.org>.
9. Офіційний сайт Управління енергетичної інформації США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eia.gov>.

Аннотация. В статье исследована связь между состоянием развития энергетического сектора страны и ростом конкурентоспособности национальной экономики. Определены базовые приоритеты реформирования энергетического сектора (на примере стран ЕС): повышение энергоэффективности и снижение энергоёмкости производства; энергосбережение; развитие собственной энергетической ресурсной базы, в частности, за счет развития альтернативной энергетики, развития возобновляемой энергетики. Особое внимание в статье уделено перспективам развития возобновляемой энергетики. Определена роль Третьего энергетического пакета, принятого в ЕС, и присоединения к нему Украины с учетом роста конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: конкурентоспособность, национальная экономика, энергетический сектор, возобновляемые источники энергии, энергетическая инфраструктура, энергоёмкость, энергоэффективность, Третий энергетический пакет ЕС.

Summary. In the article the relation between national energy sector development and national economy competitiveness growth is researched. It is outlined the basic priorities of energy sector reformation (EU members example): energy efficiency increase and production energy intensity reduction; energy saving; national energy resources base development, due to alternative energy development, renewable energy growth. Attention is given to renewable energy development perspectives. It is defined the role of the Third Package, approved by EU and join of Ukraine in order to develop national economy competitiveness.

Key words: competitiveness, national economy, energy sector, renewable energy sources, energy infrastructure, energy intensity, energy efficiency, EU Third Energy Package.

УДК 65.012.45:108

Білик В. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і економічної безпеки
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

Bilyk V. V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of Management and Economic Security
Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky*

ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

CHARACTERISTICS OF INNOVATIVE-INVESTMENT COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES OF UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена дослідженням впровадження інноваційних факторів у систему забезпечення економічної безпеки держави. Інноваційні фактори та економічна безпека країни визначаються в дослідженні її науково-технологічним потенціалом. Розкрито суть базування інноваційних пріоритетів України. Розглянуто дві основні категорії інновацій. Досліджено можливі результати державної інноваційної політики в справі забезпечення економічної безпеки країни. Розроблено схему інноваційного відродження промислового потенціалу країни, що забезпечує посилення економічної безпеки.

Ключові слова: інновації, державна політика, структурні перетворення, інвестиційно-інноваційний потенціал, інноваційна політика, законотворчість, інноваційні категорії, економічна безпека, відродження промислової і науково-технічної сфери.

Постановка проблеми. Процес модернізації національної економіки у форматі забезпечення економічної безпеки регіонів України є основою для стабільного економічного зростання і підвищення рівня життя населення. Потреба в забезпеченні економічної безпеки підприємств України визначається новими умовами конкуренції. При цьому обмежений потенціал економічного зростання не дає можливості зберегти економічну безпеку підприємств України на колишньому рівні. Обмеженість потенціалу економічного зростання викликана високим ступенем зношеності основних засобів, низьким рівнем інноваційних технологій, високою капіталоемністю та інтенсивним відпливом вітчизняного капіталу за кордон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вагомих наукових досліджень з питань забезпечення економіч-

ної безпеки України можна виокремити праці вітчизняних науковців, зокрема О. Барановського, І. Бінька, З. Варналія, О. Власюка, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Єрмошенка, Я. Жаліла, В. Кириленка, С. Кіресєва, Т. Ковальчука, Ф. Медвідя, В. Мунтіяна, О. Новікової, О. Стародубцевої, А. Сухорукова, С. Шкарлета, В. Шлемка. Посилення інтеграційних процесів обумовлює необхідність проведення аналізу й дослідження сучасних тенденцій інноваційного та інвестиційного розвитку, а також їх впливу на рівень економічної безпеки України.

Метою статті є дослідження основних проблем забезпечення економічної безпеки держави через активізацію процесів інноваційного та інвестиційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Проблема забезпечення безпеки в сучасній економіці України набула особливої